

ИЗВЕСТИЯ
НА
ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

Книга XXX

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

PROCEEDINGS
OF
THE INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE
“PROF. LYUBOMIR ANDREYCHIN”

Volume XXX

Sofia • 2017

Prof. Marin Drinov Publishing House
of the Bulgarian Academy of Sciences

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИЗВЕСТИЯ
НА
ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

Книга XXX

София • 2017

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

проф. д-р Мария Китанова, проф. д-р Светла Коева,
проф. д-р Сия Колковска, проф. д-р Максим Стаменов (отг. редактор),
проф. д-р Марияна Цибранска-Костова

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

проф. Дейвид Бирнбаум (Питсбърг), проф. Хилмар Валтер (Лайпциг),
проф. Златка Генчева (Париж), проф. Хана Гладкова (Прага),
проф. Брайън Джоузеф (Кълъмбъс), проф. Елена Иванова
(Санкт Петербург), проф. Илияна Кръпова (Венеция)

УРЕДНИК

гл. ас. д-р Иво Панчев

EDITORIAL COMMITTEE

Prof. Mariya Kitanova, Prof. Svetla Koeva,
Prof. Sia Kolkovska, Prof. Maxim Stamenov (Executive Editor),
Prof. Mariyana Tsibranska-Kostova

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Prof. David Birnbaum (Pittsburgh), Prof. Zlatka Guentchéva (Paris),
Prof. Hana Gladkova (Prague), Prof. Elena Ivanova (Saint Petersburg),
Prof. Brian Joseph (Columbus), Prof. Iliana Krapova (Venice),
Prof. Hilmar Walter (Leipzig)

EDITORIAL SECRETARY

Ass. Prof. Ivo Panchev

© Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН, 2017

© Константин Атанасов Жеков, художник на корицата, 2017

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017

ISSN 0323-9934

СЪДЪРЖАНИЕ

Максим Стаменов, Милена Колева-Звънчарова. По повод на <i>Речник на турцизмите в българския език</i> за турци на М. Тюркер Аджароглу	7
Ваня Мичева. Турцизмите в езика на новобългарските дамаскини	74
Марияна Витанова, Калина Мичева. Ударни народни музикални инструменти в българския език и етнокултура	109
Мария Китанова. Евфемизмите в българската традиционна култура	119
Марияна Цибранска-Костова. Езикови маркери на другостта в анти-латинското Слово за немската заблуда (ръкопис Ms. Slav. BAR 636, XVI в.)	139
Ивона Карачорова. Молитвите за всеки ден от седмицата на Кирил Туровски в български книгохранилища	173
Явор Милтенов. Слово за засухата и за Божиите наказания – текстологическо и извороведско изследване	214
Светлозара Лесева. Несвободни фрази и деривация	262
Светла Коева, Цветана Димитрова. Особености на семантичната и синтактичната структура на собствените имена за лица, географски обекти и организации в български език	304

CONTENTS

Maxim Stamenov, Milena Koleva-Zvancharova. On the Subject of <i>A Dictionary of Turkisms in Bulgarian</i> for Turks by M. Türker Acaroğlu	7
Vanya Micheva. Turkish Words in the Language of New Bulgarian Damascenes	74
Mariana Vitanova, Kalina Micheva. Percussion Folk Musical Instruments in the Bulgarian Language and Ethnocultural Studies	109
Mariya Kitanova. Euphemisms in the Bulgarian Traditional Culture	119
Mariyana Tsibranska-Kostova. Linguistic Marks of the Alterity in the Anti-Latin Sermon about the German Delusion (Ms. Slav. BAR 636, 16 th Century)	139
Ivona Karachorova. Prayers for Every Day of the Week of Kirill of Turov in Bulgarian Depositories	173
Yavor Miltenov. A Study of the Sources and Textual Transmission of the Medieval Slavic <i>Sermon on the Drought and the Punishments Inflicted by God</i>	214
Svetlozara Leseva. Multiword Expressions and Derivation	262
Svetla Koeva, Tsvetana Dimitrova. On Semantic and Syntactic Structure of Person, Location and Organization Named Entities in Bulgarian	304

**ПО ПОВОД НА РЕЧНИК НА ТУРЦИЗМИТЕ В БЪЛГАРСКИЯ
ЕЗИК ЗА ТУРЦИ НА М. ТЮРКЕР АДЖАРОГЛУ**

Максим Стаменов^а, Милена Колева-Звънчарова^б

^аИнститут за български език, БАН

^бНационална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

**ON THE SUBJECT OF *A DICTIONARY OF TURKISMS*
IN BULGARIAN FOR TURKS BY M. TÜRKER ACAROĞLU**

Maxim Stamenov^a, Milena Koleva-Zvancharova^b

^aInstitute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

^bNational Library “St. St. Cyril and Methodius”

Резюме. В студията се разглежда излезият на турски през 2016 г. в издателството на Тракийския университет в Одрин „Türkçeden Bulgarcaya geçen Kelimeler Sözlüğü [Речник на турцизмите в българския език]“ със съставител М. Тюркер Аджароглу. В него се твърди, че са включени около 15 000 турски заемки в българския език, което го прави номинално двойно по-голям от предишния най-представителен речник на турцизмите ГХС/GHS (2002), публикуван през 2002 г. в Осло. След подробен анализ на начина на набиране на „турцизми“ и тяхното тълкуване в студията се посочва, че речникът на Аджароглу въобще не може да се ползва като източник за информация за турцизмите в българския език, тъй като е пълен с грешки, недоразумения и направо скандални примери. Единични са случаите, в които той идентифицира турцизми, които вече не са намерили място в ГХС. Масови в замяна са проблемите с тълкуванията на турски на значенията на турцизмите в българския език дори и тогава, когато Аджароглу копира или преразказва ГХС. Въпрос на грубо недоразумение е да се включват и тълкуват като „турски“ заемките в българския език от други тюркски езици, включително от прабългарски, а и от различни балкански и европейски езици, както това прави в много случаи съставителят на обсъждания речник. От предлагания анализ се вижда в какви насоки всеки опит да се преувеличи мястото и ролята на османското наследство се сблъсква и ще се сблъсква с ограничения с оглед на характера на включването ни в „османския тебеширен кръг“. На този фон в студията се дават някои насоки какво би изисквало подобно начинание, ако се

сметне за подходящо такъв речник да бъде разработен по същество, за да проличи каква е била съдбата на някога споделените у нас от турски около 7500 заемки, както от българска, така и от турска страна.

Ключови думи: турски заемки в българския език, споделени думи, контрастивни лексикографски практики, език и култура

Abstract. The article discusses the book compiled by M. Türker Acaroğlu “Türkçeden Bulgarcaya geçen Kelimeler Sözlüğü [A Dictionary of Turkisms in Bulgarian]” that was recently published under the auspices of the Thracian University in Edirne. The dictionary in question is supposed to include, as put forward as a subtitle in Turkish only (while the title is given in Turkish, Bulgarian, and English), 15000 loans from Turkish in the Bulgarian language. This feature makes it nominally twice more comprehensive compared to the previous largest dictionary of Turkisms in Bulgarian that consists from 7427 words (ГХС/ GHS 2002). After a detailed analysis both from quantitative and qualitative point of view the authors come to the conclusion that the content of the dictionary is thoroughly misleading as far as the status and the distribution of Turkisms in the Bulgarian language is concerned. The book abounds in mistakes, misunderstandings, misconstruings, and misinterpretations up to scandalous and fantastic examples and it would be systematically misleading to use it for any purpose related to the history and the present status of Turkisms in Bulgarian. Only in single cases the compiler succeeded in finding out and adding a Turkism that is not already available in the GHS. The vast majority of the ‘loans’ not to be found in GHS are based on fanciful and/or wrong attributions that abound in hundreds. The book displays, if anything in a most indicative way, in what directions one can inappropriately exaggerate the significance of the Ottoman culture in Bulgarian history and language. The attempts, in particular, to identify loans in Bulgarian coming from different Turkic (including Protobulgarian), Balkan and other European languages as ‘Turkisms’ is a matter of impressive misconception, committed on a broad scale by the compiler. The negative example is used also as an opportunity to suggest what would be required to compile a dictionary that presents in an academically acceptable way the history of two languages that deviated wide apart from each other during the last one and a half century in terms of once shared 7500 loans.

Keywords: Turkish loans in the Bulgarian language, cognates, shared words, contrastive lexicographic practices, language and culture

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
Книга XXX

ТУРЦИЗМИТЕ В ЕЗИКА НА НОВОБЪЛГАРСКИТЕ ДАМАСКИНИ

Ваня Мичева
Институт за български език, БАН

TURKISH WORDS IN THE LANGUAGE OF NEW BULGARIAN DAMASCENES

Vanya Micheva
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. В това проучване се представят семантичните реализации на турцизмите в историята на българския книжовен език. Използват се езиковите факти от пет новобългарски дамаскини, от диалектите и съвременния език. Анализират се фразите и изреченията с турски заемки и тяхната дистрибуция в различни контексти с оглед на връзката им с културната ситуация през XVII в., християнските идеи и стратегията на авторите на новобългарските дамаскини.

Ключови думи: Турски заемки, новобългарски дамаскини, история на българския език.

Abstract. The semantic realizations of the Turkish words in the history of Bulgarian literary language are examined in this paper. The linguistic facts of five New Bulgarian damascenes, dialects and modern language are used. The system of phrases and sentences with Turkish words and its distribution in different contexts are analyzed in relation to cultural situation in the XVII c., the Christian ideas and the narrative technique of the authors of New Bulgarian damascenes.

Keywords: Turkish words, New Bulgarian damascenes, history of the Bulgarian language

**УДАРНИ НАРОДНИ МУЗИКАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК И ЕТНОКУЛТУРА**

Марияна Витанова, Калина Мичева

Институт за български език, БАН

**PERCUSSION FOLK MUSICAL INSTRUMENTS IN THE
BULGARIAN LANGUAGE AND ETHNOCULTURAL STUDIES**

Mariana Vitanova, Kalina Micheva

**Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences**

Резюме. Статията разглежда названията на ударните народни музикални инструменти тъпан, дайре и тарамбука в българските диалекти, паремии и фразеологизми. Обръща се внимание на ритуалната традиция. Анализират се функциите на тъпана в българската система от ритуали в различни културни контексти. Изследването се базира върху диалектни и етнографски материали.

Ключови думи: тъпан, дайре, тарамбука, диалекти, паремии, фразеологизми, ритуали

Abstract. The paper discusses the names of percussion folk musical instruments drum, tambourine and tarambuka in Bulgarian dialects, proverbs and idioms. Attention is drawn to ritual tradition. Bulgarian system of rituals with drum in different cultural contexts is analyzed. The research is based on a corpus of examples from dialect and ethnographic materials.

Keywords: drum, tambourine, tarambuka, dialects, proverbs, idioms, rituals

**ЕЗИКОВИ МАРКЕРИ НА ДРУГОСТТА
В АНТИЛАТИНСКОТО СЛОВО ЗА НЕМСКАТА ЗАБЛУДА
(ръкопис Ms. Slav. BAR 636, XVI в.)**

Марияна Цибранска-Костова
Институт за български език, БАН

**LINGUISTIC MARKS OF THE ALTERITY IN
THE ANTI-LATIN SERMON ABOUT THE GERMAN DELUSION
(Ms. Slav. BAR 636, 16th Century)**

Mariyana Tsibranska-Kostova
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. Студията се спира на краткия текст *Слово за немската заблуда как Петър Гъгнивия ги научи на ерес*, който се разпространява в корпуса от най-популярни преводни антилатински съчинения в средновековната славянска книжнина на Балканите и в Русия. Целта е да се проследи как в езика са се пораждали механизми за етноконфесионална специфика и културни стереотипи на отрицание срещу западното християнство. Анализът с методите на историческата лексикология и диахронната етнолингвистика позволява да се подкрепи предположението за ранен произход на превода XI–XII в. и с възможна локализация българските земи под византийска власт.

Ключови думи: Петър Гъгнивия, антилатинска полемика, историческа лексикология и етнолингвистика, другост

Abstract. The study focuses on the short text *Sermon about the German delusion how Peter the Stammerer taught them the heresy*, spread in the corpus of the most popular translated anti-Latin works in the Medieval Slavic literature on the Balkans and in Russia. The purpose is to follow how the mechanisms of ethnocultural specificity, and the cultural stereotypes of negation towards the Western Christianity have been created. The analysis by the methods of the historical lexicology and the diachronic ethnolinguistics allows to sustain the supposition of the early provenance of the translation, by the end of the 11th – beginning of the 12th cc, and its possible location in the Bulgarian lands under Byzantine domination.

Keywords: Peter the Stammerer, anti-Latin polemics, historical lexicology and ethnolinguistics, alterity

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
Книга XXX

**МОЛИТВИТЕ ЗА ВСЕКИ ДЕН ОТ СЕДМИЦАТА
НА КИРИЛ ТУРОВСКИ В БЪЛГАРСКИ КНИГОХРАНИЛИЩА**

Ивона Карачорова
Институт за български език, БАН

**PRAYERS FOR EVERY DAY OF THE WEEK
OF KIRILL OF TUROV IN BULGARIAN DEPOSITORIES**

Ivona Karachorova
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. В статията се разглежда цикълът от молитви за всеки ден от седмицата на руския църковен писател от XII век Кирил Туровски. Представят се преписите в български книгохранилища и се публикува текстът на един от тях – НБКМ 996. За пръв път се изследва лексиката – представят се нови и рядко срещани лексеми в молитвените текстове.

Ключови думи: Кирил Туровски, цикъл молитви, преписи, редакции, лексика

Abstract. The article deals with the cycle of prayers for every day of the week written by the Russian Church writer of the 12th century Kirill of Turov. The copies kept in Bulgarian depositories are introduced and the text of one of them (under the signature NBKM 996) is published. Besides, the vocabulary of this cycle is studied for the first time; new and rarely occurring in the prayer texts lexemes are presented.

Keywords: Kirill of Turov, cycle of prayers, copies, redactions, lexica

**СЛОВО ЗА ЗАСУХАТА И ЗА БОЖИИТЕ НАКАЗАНИЯ –
ТЕКСТОЛОГИЧЕСКО И ИЗВОРОВЕДСКО ИЗСЛЕДВАНЕ**

Явор Милтенев

Институт за български език, БАН

**A STUDY OF THE SOURCES AND TEXTUAL TRANSMISSION
OF THE MEDIEVAL SLAVIC *SERMON ON THE DROUGHT
AND THE PUNISHMENTS INFLICTED BY GOD***

Yavor Miltenov

**Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences**

Резюме. Студията е посветена на проучване на историята на *Слово за засухата и за Божиите наказания*, средновековно поучение без открит конкретен гръцки източник. Изследват се групирането на привлечените за изследване славянски преписи, лексикалните особености, междутекстовите връзки и принципите на изграждане на архетипа, основанията за включването му към вероятните произведения на Климент Охридски или неговите ученици. В приложение е публикувано издание на поучението с критически апарат.

Ключови думи: Климент Охридски, Златоструй, текстология, Повесть временных лет, старобългарска ораторска проза

Abstract. The paper aims at examining the *Sermon on the Drought and the Punishments Inflicted by God*, a medieval Slavic text which has no traced Greek original. The branches of the manuscript tradition are identified by the means of text critical juxtaposition, the intertextual relations, structure and lexical features of the archetype are explored, as well as the grounds for attributing the sermon to Clement of Ochrida or his follower. An edition of the text is appended at the end of the article.

Keywords: Clement of Ochrida, Chrysorrhoeas, textual criticism, Russian Primary Chronicle, Old Slavonic homiletics

НЕСВОБОДНИ ФРАЗИ И ДЕРИВАЦИЯ

Светлозара Лесева
Институт за български език, БАН

MULTIWORD EXPRESSIONS AND DERIVATION

Svetlozara Leseva
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. В студията се разглежда произвеждането на несвободни фрази от други несвободни фрази и се изучават езиковите механизми, свързани с това явление, съчетаващи морфологични, синтактични и семантични изменения. Повдигат се теоретични въпроси, свързани със статута на несвободните фрази и техните производни, с границите между езиковите равнища и тяхното взаимодействие.

Ключови думи: несвободни фрази, деривация, синтактична реорганизация

Abstract. This paper deals with the formation of multiword expressions from multiword expressions and studies the language mechanisms involved in this phenomenon and the morphological, syntactic and semantic modifications that take place. In the course of the study the author brings up theoretical issues related to the status of multiword expressions and their derivatives, as well as issues concerning the distinct language levels and their interaction.

Keywords: multiword expressions, derivation, syntactic reorganisation

**ОСОБЕНОСТИ НА СЕМАНТИЧНАТА И СИНТАКТИЧНАТА
СТРУКТУРА НА СОБСТВЕНИТЕ ИМЕНА ЗА ЛИЦА,
ГЕОГРАФСКИ ОБЕКТИ И ОРГАНИЗАЦИИ
В БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

Светла Коева, Цветана Димитрова
Институт за български език, БАН

**ON SEMANTIC AND SYNTACTIC STRUCTURE OF PERSON,
LOCATION AND ORGANIZATION NAMED ENTITIES
IN BULGARIAN**

Svetla Koeva, Tsvetana Dimitrova
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. Изследването, представено в настоящата студия, предлага единен модел за описание на три основни типа съществителни собствени имена – названия на лица, географски обекти и организации. Предлага се структурна и семантична класификация на разглежданите съществителни собствени имена и модел за езиково независимо семантично описание. Представени са основните типове семантични модели, характерни за названията на лица, географски обекти и организации, и общо описание на синтактичните структури, които им съответстват в български.

Ключови думи: собствени имена, семантика, синтаксис

Abstract. The present study offers a common model for description of three classes of named entities in Bulgarian – persons, locations, and organizations – which can be expressed in single words, multiword expressions, and noun phrases. We offer a structural and semantic classification of the named entities and a language-independent model for description of the semantic and syntactic structure of proper names according to their class. Further, we present the major types of semantic structures for persons, locations, and organizations and a general description of the corresponding syntactic structures in Bulgarian.

Keywords: named entities, semantics, syntax